

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи
бакалавра з політології

на тему:

**«ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРЧІ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА
РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ»**

Виконала:
студентка IV курсу,
групи ФФІ-42 с
спеціальності 052
«Політологія»
Семчук Х. Л.

Науковий керівник:
к. політ. н., доц. Осадчук І. Ю.

Рецензент:
д. політ. н., доц. Шипунов Г. В.

Львів – 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА Й ТЕОРЕТИКО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ.....	5
1.1. Історіографія та джерела дослідження парламентських виборчих систем.....	5
1.2. Парламентські виборчі системи: основні підходи до концептуалізації, індикатори визначення й різновиди.....	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ В ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....	21
2.1. Еволюція парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща.....	21
2.2. Специфіка парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща на сучасному етапі етапі.....	31
РОЗДІЛ 3. НАСЛІДКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ В ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....	38
3.1. Наслідки функціонування парламентських виборчих систем в політичній системі України.....	38
3.2. Наслідки функціонування парламентських виборчих систем в політичній системі Республіки Польща.....	45
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Принцип виборності влади є визначальною ознакою сучасного демократичного суспільства, отже проблема створення якісного, дієвого, виборчого механізму актуальна для більшості демократичних країн. Особливо ця проблема присутня у посткомуністичних країнах до яких належить Україна. Від існуючої виборчої системи залежить якість влади, розвиток демократичних інститутів, становлення громадянського суспільства. Дослідження особливостей парламентських виборчих систем на прикладі окремих країн дає змогу з наукового погляду одержати нові та систематизувати вже існуючі знання про особливості парламентських виборчих систем, проаналізувати та порівняти їх ефективність, оцінити наслідки для трансформації політичних систем на сучасному етапі. В цьому контексті актуальним в контексті реформування виборчого законодавства України є досвід Республіки Польща.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – проаналізувати еволюцію парламентських виборчих систем і визначити їх особливості та наслідки функціонування в політичних системах України та Республіки Польща.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) проаналізувати джерела дослідження особливостей функціонування парламентських виборчих систем України та Республіки Польща;
- 2) розкрити основні підходи до концептуалізації парламентських виборчих систем, виділити їх різновиди;
- 3) проаналізувати еволюцію та визначити специфіку функціонування парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща;
- 4) розкрити наслідки функціонування парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща.

Об'єкт дослідження – парламентські виборчі системи в політичних системах України та Республіки Польща.

Предмет дослідження – еволюція, особливості та наслідки функціонування парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща.

Робоча гіпотеза дослідження – парламентські виборчі системи України та Республіки Польща еволюціонізували протягом тривалого періоду – з кінця 80-х рр. ХХ ст. до нинішнього часу, вони мають як спільні особливості так і свою специфіку. Досвід Польщі може бути творчо використано в парламентській виборчій системі України, слугувати певною основою для пошуку ефективної виборчої системи.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з кінця 80-х рр. ХХ століття до нинішнього часу.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовується метод порівняльного аналізу. Серед загальнонаукових методів застосовано методи аналогії, типологізації, класифікації, а також метод прогнозування, який може бути використаний для вдосконалення та подальшого розвитку парламентських виборчих систем.

В ході виконання бакалаврської роботи використовувались: описовий метод для розкриття сутності виборчих виборчих систем; формально-логічний метод – для характеристики поняття «виборча система»; «парламентські виборчі системи» та їх аступного використання; системний – для аналізу сучасної виборчої системи; порівняльний – для з'ясування характерних особливостей парламентських виборчих моделей країн; структурно-функціональний для можливого застосування діючих виборчих моделей в Республіці Польща в парламентських виборах в Україні.

Методологічну основу дослідження становить неоінституціоналізм, завдяки якому, стає можливим дослідити місце і роль такого політичного інституту як парламентські виборчі системи, ця комплексна методика спирається на застосування діалектичного методу, методу порівняння, історико-порівняльних методів.

Методологічною основою роботи є системний підхід, який використовується для вирішення основних завдань дослідження. При використанні законодавчих актів, нормативних документів використовувався системно-аналітичний метод.

Структура курсової роботи. Поставлена мета та завдання дослідження визначили внутрішню логіку та структуру курсової роботи.

Робота складається із вступу, трох розділів та шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА Й ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ В ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

1.1. Історіографія та джерела дослідження парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща

Політологічна наука має значну кількість робіт з проблем інституту виборів та парламентських виборчих систем. Основу дослідження становлять праці авторів виборчих систем, які аналізували не тільки кількісні і якісні ознаки, а й приділяли увагу історичним передумовам їх виникнення, та функціонування.

Зокрема, М. Дюверже у роботі «Політичні партії» описав, як виборча система впливає на тип партійної, пояснив ряд закономірностей, які в політичній науці одержали назву «соціологічного закону Дюверже» [15]. Американський дослідник Б. Грофман зробив порівняльний аналіз різних виборчих систем країн світу в плані проведення виборів без порушень виборчого законодавства, показав зв'язок між особливостями виборчого законодавства та вибором конкретного типу виборчої системи в державі [62].

Значну увагу вчені звертають поясненню понять «вибори» та «виборчі системи», на їх типи, позитиви та недоліки практичного застосування. Помітний внесок у вивчення та дослідження теорії виборів та виборчих систем зробили Г. Зеленько, А. Магера, М. Михальченко, О. Панкевич, М. Райковський, М. Рибачук А. Романюк та інші [22; 29; 32; 37; 44; 47; 49].

Досліджуючи теоретичні аспекти цієї проблеми, вітчизняні вчені багато уваги приділяють процесам формування та еволюції виборчих систем в Україні. Серед авторів можна назвати: М. Баймуратов, Н. Батура, В. Боднарчук, О. Ковальчук, О. Майданник, Б. Райковський, М. Ставнійчук, та ін. [4; 7; 9; 25; 30; 44; 53].

Зокрема, ці проблеми досліджує вчений, політик Ю. Ключковський, який у своїй праці “Виборчі системи та українське виборче законодавство” розглядає світовий досвід використання різних виборчих систем з виходом на вітчизняне виборче законодавство. Виборча система розглядається ним як правовий інститут, аналізуються основні типи, методи голосування, він робить правовий аналіз застосування вітчизняних виборчих систем, які використовувались після проголошення незалежності України [24, с.75].

Окремі вітчизняні вчені ґрунтовно досліджують тему еволюції виборного законодавства. Наприклад, український науковець О. Богашева у роботі “Еволюція виборчої системи в Україні» на основі законодавчих документів, про ведення загальнонаціональних виборів, та їх досвіду застосування, звертає увагу на окремі аспекти становлення виборного законодавства в Україні, зміни виборчої системи на виборах народних депутатів, їх вплив на розвиток партійної системи [8,с.42].

Відомий правник, вчена М. Ставнійчук у праці “Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики”, аналізує теоретичні та практичні проблеми виборів, як одну з основних форм здійснення безпосередньої влади народу. Автор описує функції інституту виборів як політичного суспільноправового явища в системі конституційного ладу України, описує класифікацію типів виборів, порядок встановлення результатів виборів [53, с. 155].

Теоретичні підходи до з’ясування сутності понять «політична партія», «партійна система», «виборча система» представлені у дослідженнях вітчизняних політологів Б. Райковського та М.Рибачука [44; 47]. Політолог О. Панкевич звертає увагу на шляхи покращення виборчої системи в контексті досвіду країн - членів Європейського Союзу [37].

Наукові проблеми взаємодії виборчої системи та форм державного правління досліджують як українські так і польські науковці. Український вчений Ю. Швед, звернув увагу на те, що «партії можуть використовувати свої механізми впливу для зміни виборчого законодавства та виборчої системи з

метою отримання ще більшого впливу в парламенті після наступних виборів» [60,с.461]. Польський політолог А. Антошевський зазначає, що «еволюція виборчої системи Польщі проходила в умовах, коли рішення щодо неї приймалися в поспішній ситуації, через брак досвіду, досвічених виконавців та прозорих механізмів» [3,с. 373].

Отже, теоретичні дослідження парламентських виборчих систем є доволі поширеними як в світовій, так і українській політичній науці. На даний час опубліковано значну кількість наукової літератури, яка розкриває різноманітні аспекти функціонування політичних виборчих систем, проте вітчизняної літератури з дослідження еволюції парламентських виборчих систем, здійснюваного з допомогою порівняльного аналізу є незначною, тому й на сьогодні ця проблематика залишається малодослідженою.

Політологічні дослідження на прикладі Польщі аналізують політичну історію країни останніх десятиліть, досліджують специфіку її інтеграції у євроатлантичні організації, аналізують розвиток демократичних процесів у Польщі тощо. В наукових роботах вчених особливостям еволюції парламентської виборчої системи Республіки Польщі у процесі її демократичного розвитку приділено не так багато уваги. Серед них можна назвати роботи Г. Агафонові, Є. Бучковського, О. Кукурудза, М.Лопати, Т.Моторнюка, С. Рибачока [1; 10; 27; 28; 33; 46].

Аналізуючи проблематику досліджень парламентської виборчої системи України, доцільно відзначити наукові праці, статті, дисертаційні роботи, які комплексно вивчають особливості еволюції української виборчої системи за роки незалежності України, та на дослідженнях, які зроблені в порівняльному контексті з Республікою Польща чи іншими країнами. Серед них, можна назвати роботу ужгородських авторів «Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних структур», в якій аналізується партійна система України та участь політичних партій у парламентських виборах 1994–2014 років. В монографії київських вчених «Трансформація партійної системи: український досвід у європейському

контексті», розкрито основні етапи розвитку партійної системи України, в тому числі її виборчих систем [35; 54].

В окрему групу можна виділити наукові праці польських та українських політологів, у яких аналізується процес становлення та розвитку парламентських виборчих систем, їх наслідки для політичних систем країн. Дослідженнями виборчих систем України та Республіки Польщі займалися вчені: Л. Бучковський, І. Жданов, М. Зінчук. І.Мельник, І. Поліщук, Л. Харченко та ін.[10; 17; 23; 31; 43; 57].

Наукова стаття М. Зінчука аналізує виборчі системи з відкритими списками в сучасних європейських державах. Розглядаються існуючі в світовій практиці виборчі системи. Автор зробив короткий історичний екскурс в становлення виборчої системи з відкритими списками. Детально розглянуто основні особливості та складові елементи виборчих систем впроваджених у деяких країнах Європи. Досліджено досвід, основні переваги та ризики впровадження аналогічної виборчої системи в Україні [23, с.15–21].

Викладач кафедри політології Національного університету «Острозька академія» С. Рибачок розкриває еволюцію виборчої системи Республіки Польща, аналізує її особливості та наслідки [46, с. 35].

Вчений К. Бакалець звертає увагу на події, які вплинули на становлення польської партійної системи, зробили вирішальний вплив на політичні настрої виборців, що, суттєво відобразилося на результатах парламентських виборів [5, с. 152].

Науковець О. Майданник розкриває значення, суть, перспективи мажоритарної та пропорційної системи, визначає напрями реформування виборчого законодавства, звертає увагу на те, що «пропорційна виборча система створює сприятливу можливість балотуватися партійним представникам і часто позбавляє такої можливості безпартійних громадян, таким чином, виборець, позбавляється права голосувати за безпартійного кандидата» [30, с. 74].

Вчений І. Задорожній звертає увагу на те, що партійна та виборча система Польщі пододала етап становлення та фрагментації, проте і до сьогодні ще не є достатньо стабільною. Автор пояснює причину цього явища «значним руйнівним спадком комунізму, електоральною нестабільністю та присутністю значного протестного потенціалу» [18, с. 92–98].

Політичні переваги на виборах до сейму польського населення в Малопольському та Підкарпатському воєводствах на локальному і на загальнодержавному рівнях стали основним предметом дослідження вченого М. Лопати [28, с. 35–42].

В окрему групу досліджень можна виділити наукові роботи в яких здійснено певний порівняльний аналіз парламентських виборчих систем в Україні та Республіці Польща. Зокрема, у роботі ужгородського дослідника Ю. Остапця «Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України» показано процес становлення партійних систем Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини. В роботі зроблено аналіз розвитку партійних систем, описано трансформацію парламентських виборчих систем [35, с. 249–250].

Науковець В. Гулай аналізує результати останніх виборів у Польщі 2019 року до Сейму й Сенату, звертає увагу на те, що вони впливатимуть не тільки на зміни партійної системи країни та її суспільно-політичний розвиток у наступні роки, але й на стан міждержавних відносин Польщі та України [14, с. 88–100].

У монографії А. Романюка «Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи», ґрунтовно досліджуються історико-політичні та соціально економічні чинники формування партійних систем західноєвропейських країн, їх вплив на виборчі системи та форми правління [49].

В науковій статті відомого політолога М. Михальченко зроблено порівняльний аналіз виборчих систем в ряді європейських країн. Описано функціонування мажоритарної та пропорційної системи, обґрунтовано

необхідність застосування в Україні «змішаної системи з можливою адаптацією до британської системи відносної більшості на виборах в один тур у конкретному окрузі, якщо здійснюється механізм самовисування кандидатів чи їх висування партіями; або ж до європейської моделі – в два тури на тих самих принципах» [32, с. 267].

В науковій публікації Х. Федорів «Еволюція виборчої системи України та Республіки Польщі на прикладі виборів до парламенту» розкриваються механізми виборчої системи до парламентів, подається коротка характеристика еволюції виборчих систем України та Республіки Польщі [56, с. 213].

Дослідниця Л.Харченко коротко описує виборчу систему Республіки Польщі та вважає, що вона може бути в певній мірі використана як позитивний досвід для України [57, с. 35–40].

Актуальні проблеми виборів та виборчих систем досліджують ряд польських вчених, зокрема Й. Пристава, М. Хмай, Й. Сельські та ін. [64; 65; 66].

Слід зауважити, що порівняльний аналіз парламентських виборчих систем України і Республіки Польща, який стосується теми нашого дослідження вивчений ще надто фрагментарно, тільки в окремих роботах, публікація яких в основному відбулася ще десяток років тому.

Певне місце у дослідженні парламентських виборчих систем відводиться в дисертаційних роботах. Зокрема, в докторській роботі О.Балашової, досліджується еволюція партійних систем України та Республіки Польща за період 1989–2019 років, в ній систематизовано теоретико-методологічні засади вивчення партійних систем, підходи до їх класифікації, проаналізовано основні наукові праці українських та польських вчених з проблем еволюції партійних та виборчих систем в досліджуваних державах [6].

В дисертації ґрунтовно описано партійну систему України за роки її незалежності, зроблено наголос на основних етапах зміни конфігурації партійної системи, її характеристиках та особливостях, які характерні для

кожного з них. Значне місце відведено політичним силам Республіки Польщі в контексті парламентських електоральних циклів. Зроблено порівняльний аналіз еволюції партійних систем України та Польщі, авторка відзначає, чим український варіант трансформації партійної системи так відрізняється від польського [6, с. 3].

Незважаючи на певну увагу, яку вчені приділяють вивченню парламентських виборчих систем в багатьох країнах, проблематика, пов'язана з їхньою еволюцією потребує більш глибоких наукових пошуків.

Джерельну базу дослідження складають документальні матеріали: акти, закони національного законодавства щодо організації виборчого процесу в Україні та Польщі; нормативно-правові документи міжнародних організацій та урядів зарубіжних країн; інформаційні повідомлення із сайтів органів державної влади України та Польщі.

Важливими джерелами дослідження є Конституція України та Республіки Польщі, законодавчі акти українського парламенту, польського Сейму та Сенату, дослідження лабораторії законодавчих ініціатив, які характеризують виборчі системи в країнах ЄС, збірники законів країн Центральної та Східної Європи, в яких відстежується еволюція та особливості функціонування парламентських виборчих систем [12; 15; 19; 26].

Проаналізувавши стан наукового вивчення досліджуваної нами тематики, можемо стверджувати, що запропонований порівняльний аналіз парламентарних виборчих систем України та Республіки Польщі, який здійснений за допомогою порівняльної методології, є актуальним, і в такій постановці ця проблема ще недостатньо досліджена в українській та польській політологічній науці.

Стан наукового вивчення проблеми дає підставу виділити кілька груп досліджень, які в певній мірі відносяться до теми нашої роботи: це загальні праці, в яких описані виборчі системи, підходи до їх класифікації; роботи, увага авторів яких безпосередньо зосереджена на особливостях еволюції виборчої системи України та Республіки Польща; наукові праці про специфіку

прапарламентських виборчих систем на сучасному етапі; незначна кількість науковців, які проводять дослідження у порівняльному контексті парламентських виборчих систем України та Республіки Польща.

Історіографія та джерельна база показує недостатність узагальнень, комплексного дослідження ряду проблем, пов'язаних з порівняльним аналізом еволюції та сучасного стану парламентських виборчих систем України та Республіки Польщі в українській політологічній науці.

1.2. Парламентські виборчі системи: основні підходи до концептуалізації, індикатори визначення й різновиди

Система виборів є потужним інституційним фактором утворення системи партійності. Моріс Дюверже був першим, хто звернув увагу на проблематику зв'язку партійної і виборчої системи. Він зіставив виборне право, статистичні дані виборів і політично-партійний ландшафт у багатьох країнах світу, він показав бачення зв'язку цих компонентів у трьох формулах, які згодом дістали назву «соціологічних законів»: «1) пропорційне представництво призводить до багатопартійної системи з незалежними і стабільними партіями; 2) мажоритарне голосування в два тури веде до багатопартійної системи, партії якої характеризуються «м'якою структурою», схильністю до угод і відносною стабільністю; 3) мажоритарне голосування в один тур веде до дуалістичної системи з приходом до влади великих незалежних партій» [15, с. 543].

У світі існує більше сотні різновидів виборчих систем. Суттєвою ознакою, яка відрізняє одну виборчу систему від іншої є порядок встановлення результатів виборів. За цією ознакою класифікації виборчих систем можна виділити такі основні її типи: мажоритарну, пропорційну та змішану [12].

Оснву виборної системи складає принцип більшості. Його принципи означають, що перемогти має той кандидат, який набирає найбільшу кількість голосів. Мажоритарна виборча система зустрічається в трьох різновидах, і залежить від того, якої більшості для обрання депутатів вимагає закон:

1) мажоритарна система абсолютної більшості – щоб обрати кандидата, потрібно отримати більшу частину голосів електорату. Тобто за діє формулою $- 50 \% + 1$ голос. Якщо жоден кандидат не отримав більше половини голосів, то проводиться другий тур, в якому приймають участь лише двоє кандидатів, які набрали найбільше голосів виборців, і для перемоги їм необхідно набрати просту більшість голосів. Така мажоритарна система діє і в Україні.

2) мажоритарна система відносної більшості – найлегша різновидність мажоритарних виборів. Обраним вважається той кандидат, який одержав найбільшу кількість голосів. При однаковій кількості набраних голосів кандидатами, проводиться процедура жеребкування. Голосування відбувається в один тур.

3) мажоритарна система кваліфікованої більшості – обраними вважається кандидат або список кандидатів, які зуміли набрати певну, кваліфіковану більшість голосів виборців. Кваліфікована більшість майже завжди перевищує абсолютну більшість. Дана система застосовується дуже рідко. Основна причина цього полягає в її нерезультативності [12; 45; 47].

Другим типом парламентських виборчих систем є пропорційна система, вона використовувалась ще з 1889 р. в Бельгії, на сьогодні її використовують майже шістдесят країн світу. Пропорційна система оснований на пропорційній відповідності між кількістю голосів та кількістю отриманих мандатів. Депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно кількості голосів виборців, які одержані кожною з них у межах виборчого округу. При цій системі округи завжди багатомандатні.

Визначають такі види пропорційної системи: з жорсткими списками; з напівжорсткими списками; з преференціями

1. При жорстких списках особа голосує лише за список партії, яку він має обрати. У виборчому бюлетені вказуються назви партій, іноді прізвища певної кількості перших кандидатів у партійних списках. Система жорстких списків практикується в Україні.

2. Коли є система преференцій, виборець голосує не лише за партію, що обирає, а й за того кандидата в списку від партії, якому він віддає свій голос. Обраним стає той, хто отримав найбільше число преференцій, а при рівній кількості переваг у декількох кандидатів від партії перевагу віддають тому, хто займає вище місце у партійному списку.

3. Напівжорсткі списки – коли кандидат одержує мандат. Він є очільником партійного списку, а поділ інших мандатів, що їх одержала партія, здійснюється залежно від кількості голосів, які одержав кандидат [12; 16; 24; 49].

Змішана виборча система поєднує правила мажоритарної та пропорційної систем. Існує досить широкий спектр змішаних систем, їх застосовують майже двадцять країн світу. Найпоширенішим варіантом змішаної системи є комбінування, яке передбачає обрання половини депутатів мажоритарним шляхом, а іншої – пропорційним. При цій системі виборець одержує два голоси: один віддає за одного із кандидатів, а другий – за один із партійних списків. Така система використовується і в Україні [45; 47].

Отже, сучасна теорія виборчої демократії заснована на різних формах: кожна країна з врахуванням певного історичного часу та досвіду обирає найбільш доцільний варіант виборчих механізмів. Для країн з різними політичними культурами використовуються різні системи організації державної влади, в тому числі і виборчі системи.

Переваги та недоліки різних виборчих систем обговорюються в науковій літературі. Дослідники відзначають, що ідеальної процедури проведення виборів не існує. Практика показує, що при виборах більше ніж із двох кандидатур будь який із варіантів голосування не забезпечує повного волевиявлення громадян. Існують ряд факторів, котрі не дозволяють вважати якусь виборчу систему „найкращою” [47, с. 45].

Вирішальну роль при виборі системи відіграє співвідношення пріоритетів: якщо основною метою є формування стабільного уряду, то перевага віддається мажоритарній системі; якщо на представництві в

парламенті інтересів різних груп населення – то пропорційній. Вибірча система залежить від характеру взаємин законодавчої і виконавчої влади, якщо уряд формується парламентом, то суттєвого значення набуває формування в парламенті абсолютної більшості.

У президентських республіках, де уряд менш залежить від парламентської більшості, важливішою є проблема представництва в парламенті інтересів різних груп населення. Тобто, одним з найбільш вирішальних факторів, які впливають на вибір виборчої системи, є функції представницьких органів влади [46; 47].

Історія розвитку виборчого законодавства країн ЄС показує, що найважливішою сучасною тенденцією при формуванні парламентів є перехід до системи пропорційного представництва політичних партій.

Системи пропорційності застосовуються на парламентських виборах у багатьох країнах ЄС, а ведення парламентських виборів за системою мажоритарності практикується у деяких державах. За даною системою обирають представників національних меншин в Данії (4 члени парламенту), Фінляндії (1 член парламенту), представників найменших виборчих округів, розташованих на віддалених островах Греції (6 членів парламенту).

Повністю склад нижніх палат обирається за мажоритарними системами лише у двох країнах; у Франції - мажоритарна система абсолютної більшості; у Великобританії - мажоритарна система відносної більшості.

Змішані виборчі системи на парламентських виборах застосовуються тільки в Німеччині, Угорщині та Литві [12, с. 39–57].

Пропорційні виборчі системи, які використовуються у країнах ЄС, класифікуються за декількома критеріями:

- 1) за величиною виборчих округів – у більшості європейських країн країн депутати обираються в багатомандатних виборчих округах, лише у Словаччині та Нідерландах вибори проводяться у загальнодержавному багатомандатному окрузі;

2) за рівнем «персоніфікації» пропорційної системи: а) на пропорційні виборчі системи з преференційним голосуванням; б) на пропорційні системи, за яких партії самі визначають, чи потрібно надавати виборцям право визначати порядок проходження кандидатів; в) на пропорційні виборчі системи з голосуванням переважно за закриті списки); г) на пропорційні виборчі системи з голосуванням за закриті списки, виборці не впливають на порядок проходження кандидатів до парламенту.

3) за рівнем розподілу мандатів між партіями: на пропорційні системи з розподілом мандатів безпосередньо в округах, в яких проводились вибори [12].

4) за методом розподілу нерозподілених мандатів між партіями, наприклад як в Польщі: а) з розподілом нерозподілених мандатів на основі методу д'Онדה – шляхом ділення невикористаних голосів кожної партії на послідовний ряд чисел; б) з розподілом нерозподілених мандатів на основі методу Сен Лагю – шляхом ділення невикористаних голосів кожної партії на послідовний ряд непарних чисел – 1; 3; 5; 7 і т.д.; в) з розподілом нерозподілених мандатів на основі методу Сен Лагю – методом ділення невикористаних голосів кожної партії на послідовний ряд непарних чисел, поділ починається не з одиниці, а з 1,4; 3; 5; 7 і т.д.;

5) за методом визначення партій, які допускаються до участі у розподілі мандатів в округах: а) участь у розподілі мандатів беруть партії, які отримали на свою підтримку кількість голосів, яка дорівнює виборчій квоті Т.Хера – кількості голосів за всі партії, поділену на кількість мандатів; б) у розподілі мандатів допускаються партії, які отримали на свою підтримку кількість голосів, яка дорівнює виборчій квоті Друпа – кількості голосів за всі партії, поділену на кількість мандатів плюс один; в) участь у розподілі мандатів беруть партії, які отримали відповідний відсоток голосів виборців на свою підтримку (Польща – 3% для партій і 5% для блоків) [12; 29; 32; 36].

Основною характеристикою європейських виборчих систем є демократичні принципи виборчого права, на яких, засновані всі виборчі

системи. Зокрема - принцип загального виборчого права, принцип рівного виборчого права, принцип обов'язковості та періодичності виборів, принцип вільних виборів, отримання правдивої інформації, таємного голосування, відкритості й гласності проведення виборів їх альтернативності, справедливості виборів [32, с. 267].

Визначальною тенденцією у сучасному розвитку виборчих систем є перехід до пропорційного представництва політичних партій. Із пропорційних систем виділяють два різновиди: перший – система партійного списку; другий – система єдиного голосу, що передається.

Система партійного списку полягає в тому, що партії, здійснюють контроль за розміщенням кандидатів у списку для голосування. Відомо декілька форм, які відрізняються за рівнем, на якому здійснюється розподіл мандатів у списку, або за обсягом вибору, який може здійснювати виборець у межах списку.

Система єдиного голосу надає виборцеві можливість висловити свою підтримку кандидатам не тільки з одного партійного списку, а й від різних політичних партій, таку систему застосовують в багатомандатних округах. Голосуючи за одного кандидата, виборець може разом з тим вказати кілька переваг будь-яким іншим кандидатам, незалежно від їхньої партійної приналежності [12; 32].

Переваги такої пропорційної виборчої системи можна зазначити наступним чином: сформовані органи влади правдиво показують ситуацію політичного життя суспільства; виражають реальну розстановку політичних сил; сприяють справжньому розвитку політичного плюралізму та багатопартійності; відбувається система зворотного зв'язку між державою та інститутами громадянського суспільства.

Разом з цим, більшість дослідників звертають увагу і на недоліки такої виборчої системи: часто виникають проблеми з формуванням уряду при відсутності домінуючої партії; необхідність створення багатопартійних коаліцій, які об'єднують суб'єктів виборчого права з різними цілями й

завданнями; уряди, утворені на таких принципах мають нестабільність; політичні сили, які не користуються підтримкою громадян усієї країни, можуть бути представлені в органах державної влади; внаслідок того, що виборці голосують не за конкретних кандидатів, а за партії, зв'язок між депутатами та виборцями часто є недостатнім. Така виборча система сприяє великій залежності депутатів від партійного керівництва, що нівелює особистісний фактор у роботі парламентарів [12; 24; 37; 47].

У переважній більшості країн Європейського Союзу парламентські вибори проводяться за пропорційними виборчими системами, мажоритарні виборчі системи, застосовуються в тих випадках, якщо кількість мандатів, які підлягають розподілу в окрузі, є настільки малою, що використання пропорційної системи для їх розподілу є недоцільним.

Європейські країн вважають, що виборча система повинна бути стабільною, демократичною та прозорою, вона має надійно забезпечувати волевиявлення громадян, такі ж принципи та підходи повинні використовуватись і в Україні, щоб впевнено рухатися в напрямку європейської інтеграції [16].

На основі проведеного аналізу різновидів виборчих систем можна зробити висновок, що виборча модель повинна бути ефективною та сприйматися в суспільстві даної країни, а не бути просто запозиченою. Результативність тої чи іншої парламентської виборчої системи зможе підтвердити лише виборча практика.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ В ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

2.1. Еволюція парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща

Історичні події та політичні процеси в Польщі та Україні мають ряд спільних рис. Початок нової історії для Республіки Польща і України відбувся наприкінці ХХ ст. У 1989 р. на парламентських виборах в Польщі здобула перемогу опозиційна партія і було ліквідовано комуністичний режим, у 1991 р. Україна отримала незалежність. Однак еволюція парламентських виборчих систем в політичних процесах держав відбувалися по різному.

Перш за все, розглянемо динаміку, еволюцію змін українського виборчого законодавства в кінці ХХ – поч. ХХІ ст., адже по суті з часу набуття Україною незалежності не зупирявся процес пошуку оптимальної виборчої системи, та й до сьогодні Україна ще не знайшла остаточного рішення щодо організації та проведення парламентських виборів.

Початкова лібералізація виборчого законодавства пов'язана з Законом Про вибори народних депутатів Української РСР від 27 жовтня 1989 р. згідно з яким уже не проводились окружні передвиборчі збори, депутати не призначались від громадських організацій [58].

В березні 1990 року відбулися перші альтернативні вибори ще в історії радянської України. Виборча система, залишалась такою, яка застосовувалась в умовах останніх років існування радянської імперії: вибори проводились тільки за мажоритарною системою в одномандатних округах у два тури: у першому – для обрання депутатом була необхідна абсолютна більшість голосів [50].

Вибори до парламенту, відбулися в березні 1994 року за законом, який надавав право обирати громадянам, яким виповнилося 18 років. Депутатом міг бути обраним громадянин України з правом голосу, не молодший 25 років і на

день виборів проживав на території України протягом 2 останніх років, за принципом “один виборець – один голос”. Кандидатам у депутати необхідно було подолати бар’єр – зібрати 300 підписів виборців на свою підтримку. Процедура висування політичних партій на вибори була досить складною. Сутьовим недоліком виборів 1994 року була їх мала результативність, через вимоги щодо явки виборців, необраними залишилися приблизно третина складу Верховної Ради [7; 9; 58].

Прийняття Конституції України 1996 року стало важливим етапом у розвитку і становленні українського виборчого законодавства. Розділ III основного закону був присвячений регулюванню питань виборів та референдумів. Конституція не визначала виборчу систему, залишаючи це предметом спеціальних законів.

Тільки у 1997 році було досягнуто компромісу між прихильниками мажоритарної та пропорційної виборчих систем, через запровадження на виборах народних депутатів України змішаної системи. Нова виборча система на парламентських виборах 1998 р., введена Законом України від 14 жовтня 1997 р. стала змішаною: 225 народних депутатів обирались за пропорційною системою, друга половина – за мажоритарною. Вибори проводилися в загальнодержавному виборчому окрузі, із списком кандидатів від кожної партії і голосуванням лише за список без будь яких переваг. Виборчий поріг для партій встановлювався у 4 % від загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні, розподіл мандатів проводився за методом найбільших залишків [6,18].

Таким чином, парламентські вибори 1998 року відбулися за новою змішаною виборчою системою, але, внаслідок прийняття нового виборчого нашвидкуруч, вже в листопаді цього ж року 53 народні депутати звернулись до Конституційного Суду про неконституційність деяких статей Закону України «Про вибори народних депутатів України».

В новому законі невиправденою була норма щодо збору кількості підписів виборців (не менше 200 тисяч для партій, 900 підписів виборців на

підтримку кандидата в одномандатному окрузі). Траплялися випадки, коли за партію голосували менше виборців, ніж було зібрано підписів. Надто складною справою було контролювати правдивість зібраних підписів, завдавало шкоди свідоме спотворення реєстру виборців. Тому через виявлені недоліки знову виникла необхідність у зміні виборчого законодавства.

В 2001 році почався конфлікт між Верховною Радою і Президентом щодо нового Закону «Про вибори народних депутатів», в результаті численних ветовань із боку Президента, виборча система була залишена без змін. Таким чином перша спроба повністю відійти від мажоритарної системи виявилася невдалою [35].

З 2001 року в почалися дискусії відносно того, якою ж все-таки повинна бути виборча система України: мажоритарною, пропорційною чи змішаною. Прихильників мажоритарної системи виявилось не так багато, дискусія в основному продовжувалась навколо питання про можливість впровадження в Україні пропорційної виборчої системи.

Виборчий закон, за яким проводились вибори до Верховної Ради України в 2002 році був схвалений 18 жовтня 2001 року в результаті компромісу фракцій та депутатських груп. Його основою стало положення закону про формування окружних комісій, згідно якого у виборчій комісії мали право делегувати своїх представників ті партії, які подолали на виборах 1998 року 4-відсотковий бар'єр, і ті які в наявному складі парламенту мають свої фракції [35,58].

Згідно з новим законом виборча система залишилася пропорційно-мажоритарною: 225 депутатів обиралися за пропорційною системою у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі за закритими списками від політичних партій (виборчих блоків), а друга половина – обиралися в мажоритарних округах за мажоритарною системою відносною більшості. Виборчий бар'єр, як і раніше становив – 4%.

Новим етапом в еволюції виборчої системи України були парламентські вибори 2006 року, вони стали першими виборами, які проводились тільки за

пропорційним виборчим законом. Закон про вибори прийнятий в першому читанні на початку липня 2005 року, остаточно - 14 березня 2006 року. В нову виборчу законі закріплені такі положення: як величина прохідного бар'єру - встановлений на рівні 3%; голосування по загальнодержавному виборчому окрузі; "жорсткі" списки політичних партій (блоків). Позачергові вибори у вересні 2007 року проводилися уже на основі нового чинного Закону України "Про вибори народних депутатів України" [6; 20; 35].

В 2011 році Верховна Рада України прийняла оновлений «Закон про Вибори народних депутатів України» від 17 листопада. 2011 року, в якому було підвищено прохідний бар'єр до 5%, запроваджено змішану систему, надано участь у виборах тільки політичних партій без блоків, скасовано можливість голосувати "проти всіх" [21].

Таким чином, виборчий процес знову зазнав суттєвих змін, відбулось повернення до попереднього змішаного формату виборчої системи, знову з'явилась можливість самовисування в одномандатних округах, збільшилось максимальне відхилення при формуванні округів. За новими правилами відбувалися наступні парламентські вибори 2012 року.

В результаті парламентських виборів знову ті самі політичні партії подолали виборчий поріг, зокрема втретє перемогу здобула Партія регіонів, з результатом майже 30% голосів. «Батьківщина» одержала трохи більше 25% голосів виборців. Вперше в парламент пройшла партія В. Кличка «УДАР», набравши 14% електоральної підтримки [7; 58].

Помітні зміни у структурі партійної системи України відбулися після Революції Гідності 2014 року, змінилась конфігурація сил у парламенті, появились нові політичні партії, збільшилось представництво різних політичних сил, яке раніше не були при владі. Майдан, після революційні події (зокрема війна із Росією) значно зменшили найсуттєвішу лінію розколу електорату – прихильників проєвропейського та проєвразійського векторів зовнішньополітичної інтеграції. Політики більше не могли маніпулювати цією темою в своїх передвиборчих промовах, в більшості громадян країни не

залишилось сумнівів щодо переваг інтеграції України в європейську спільноту. Внаслідок цих подій, за результатами парламентських виборів 2014 року шість нових політичних партій подолали виборчий поріг, стали новими партіями у Верховній Раді України [25; 35; 46].

Після президентських виборів весною 2019 року, перемогу на яких здобув В. Зеленський, того ж літа відбулися позачергові парламентські вибори. На парламентських виборах 2019 року переконливу перемогу здобула партія президента «Слуга народу», з високим показником – 43,2%, який став найвищим результатом партій на всю історію незалежності [38].

Отже, аналіз еволюції виборчої виборчої практики України до початку 20-х рр. ХХІ століття показує переваги та недоліки кожної з використаних виборчих систем. Мажоритарна виборча система призводила до фальсифікацій та масштабного застосування адмінресурсу. Пропорційна виборча система зменшила рівень фальсифікацій, однак і вона показала недоліки: у партійних списках з'являлися некомпетентні особи; гальмується розвиток малих і середніх партій; відбувається купівля місць у партійних списках тощо.

Подібна еволюція парламентських виборчих систем в кінці ХХ – на поч. ХХІ ст. відбувалась і в Республіці Польща. Аналізуючи початковий етап становлення виборчої системи Республіки Польща, перш за все, необхідно наголосити на тому, що в республіках, які входили до складу Радянського Союзу, і державах, які після Другої світової війни включені в зону військово-політичного впливу СРСР, було штучно сформовано однопартійні або квазібагатопартійні системи з домінуючою позицією комуністичних партій, в них не було потреби в розробці дієвої демократичної виборчої системи. Внаслідок цього, після розвалу радянської імперії законодавці цих країн почали працювати над розробкою і прийняттям абсолютно нових типів виборчих систем.,

Перші вибори в Польщі, в яких крім «конституційно визначених» Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) та її сателітів, узяли участь й

опозиційні політичні партії, відбулися 4 червня 1989 року. Умови їх проведення стали результатом тривалих дискусій під час так званого «круглого столу» за участю лідерів опозиційної «Солідарності» та представників влади. Наслідком переговорного процесу став допуск до участі у виборах опозиційних політичних організацій із визначеним розподілом квот представництва. Провладним політичним партіям, і лояльним до влади об'єднанням було наперед виділено 65% мандатів, інші 35% мандатів, згідно з домовленістю, мали дістатись представниками опозиції [5; 18, с.92].

Польські дослідники критикують виборчу систему 1989 року називають її куріальною, оскільки вона гарантувала визначену квоту кандидатам від «курій». Навпаки, вибори до новоутвореної верхньої палати парламенту Сенату проводилися без застосування будь-яких обмежень, тому вони закінчилися повною поразкою комуністичних сил, із 100 мандатів у Сенат представники «Солідарності» отримали 99 [65].

Вибори до Сейму й Сенату в 1989 році стали першим кроком до утвердження демократичних принципів виборчої системи. Поряд з цим, виборча система, яка використовувалась під час цих виборів, була ще позбавлена змагальності й альтернативності, адже представницькі мандати до Сейму Республіки Польща розподілялися не за результатами вільного волевиявлення громадян, а в межах попередньо узгоджених квот представництва [46].

Термін обраного Сейму повинен був закінчитися в 1993 році, однак чергові парламентські вибори в Польщі відбулися в 1991 році. Сутьовою причиною проведення нових дострокових виборів стало наростання кризових явищ в державі та неспроможність недемократично обраного парламенту протистояти цьому.

На парламентських виборах у Польщі 1991 року було використано пропорційну виборчу систему, відповідно до якої державу розділено на 37 виборчих округів, в яких розподілявся 391 мандат, в загальнодержавному виборчому окрузі - 69 мандатів. Для встановлення виборчої квоти в

територіальних округах застосовано формулу Харе-Німеєра, за якої якої число місць у парламенті множитья на кількість голосів, відданих за конкретну партію, і ділиться на загальне число голосів. Мандати розподіляються за цілими числами, а нерозподілені представницькі мандати – між переможцями за методом найбільших залишків [1; 46].

Недоліком виборчої системи стала відсутність виборчих бар'єрів у територіальних округах, унаслідок чого фрагментація партійної системи досягла високого рівня. Виборчий бар'єр у 5% використовувався лише для загальнодержавного виборчого округу. За результатами голосування до Сейму Республіки Польща були обрані представники 29 суб'єктів виборчого процесу, 11 з них отримали лише по одному мандату [36; 46; 52].

Вибір формату виборчої системи Республіки Польща супроводжувався тривалими дискусіями. Дискусійними були більшість елементів системи; особливу увагу приділяли вибору між мажоритарним та пропорційним типом виборчої системи, формату округів, виборчій формулі, кількості мандатів, яка має розподілятися в загальнодержавному виборчому окрузі, та інші.

У результаті узгодження позицій різних зацікавлених сторін вибраний формат так і не став ідеальним. Парламентський рівень партійної системи Республіки Польща був достатньо фрагментований, представництво в Сеймі отримувала значна кількість маловпливових партій. Результатом цього стала його неієздатність, що проявилась у неспроможності Сейму швидко й ефективно реагувати на політичні, економічні та соціальні потреби суспільства, тому наступні вибори до парламенту відбулися в 1993 році, ще задовго до терміну закінчення його каденції [52; 57].

Парламентські вибори 1993 року проводилися за новою виборчою системою. Основні відмінності від попередньої системи відрізнялися у встановленні нових виборчих бар'єрів; в територіальних виборчих округах 5% для партій та 8% коаліцій. В загальнодержавному виборчому окрузі, виборчий бар'єр збільшено з 5 до 7%. Змінено формулу розподілу мандатів, застосовано метод Д'Ондта, вигідний великим партіям, оскільки розподіл мандатів

відбувається шляхом кроків, при кожному з яких мандат надається тим партіям, які отримали найбільшу виборчу квоту [10].

Новий закон про вибори змінив парламентський рівень партійної системи Республіки Польща, відтепер за виборчою системою відпадали мало впливові партії, він сприяв укрупненню парламентських фракцій, більш чіткій партійній структурі парламенту.

Наступні вибори 1997 року відбувалися за аналогічною виборчою системою, але результати голосування продемонстрували кардинально інші електоральні переваги населення. Перемогу отримав блок політичних партій «Виборча акція «Солідарність», отримавши результат у майже 34% голосів виборців і випередивши переможця попередніх виборів - «Союз лівих демократів» [18].

Чергові парламентські вибори в Польщі відбулися у 2001 році за оновленою виборчою системою. Найсутєвішим нововведенням стало скасування загальнодержавного округу та розподілення усіх 460 мандатів у 41 територіальному виборчому окрузі Польські дослідники оцінюють це нововведення позитивно як фактор, що наближає виборчу систему до кращого дотримання принципу рівності виборчого права [36].

Формулу розподілу мандатів Д'Ондта було замінено на метод Сент-Лагю із збереженням виборчих бар'єрів на тому ж самому рівні: 5% для партій та 8% для виборчих коаліцій. На відміну від формули Д'Ондта, метод дільників Сент-Лагю надає перевагу в розподілі мандатів малим і середнім партіям [46].

Незважаючи на чергову зміну виборчих правил, результати виборів 2001 року вкотре підтвердили нестабільність як партійної системи, так і електоральних переваг виборців. Одним із результатів цієї виборчої кампанії став катастрофічний програвш «Солідарності», результат якої не дозволив подолати виборчий бар'єр і пройти до парламенту.

Особливий характер мали вибори до парламенту Польщі 2005 року, бо час їх проведення співпав з виборами Президента Республіки, і це надало

перевагу президентській кампанії над парламентською, сприяло високому рівню персоналізації електорального вибору. В 2005 році відбулися останні зміни виборчої системи, за якою проводяться вибори до Сейму Республіки Польща, вони стосувалися лише формули розподілу мандатів. Попередній метод дільників Сент-Лаге був скасований законодавцями, відбулося повернення до методу Д'Ондта [50].

У 2007 році відбулися наступні позачергові вибори в Республіці Польща. В результаті голосування лідером стала політична партія «Громадянська платформа» з результатом 45,43% мандатів. Друге місце одержала партія «Право і Справедливість», яка отримала 36,09% місць у парламенті [57].

В жовтні 2011 року відбулися чергові вибори до Сейму Республіки Польща. За результатами голосування до нижньої палати парламенту пройшли шість суб'єктів виборчого процесу. Виборча система, за якою відбувалися вибори 2011 року, нічим не відрізнялася від використовуваної на попередніх виборах. Формулою розподілу мандатів було в чергове використано метод Д'Ондта [5].

Передостанні вибори в Польщі відбулися у 2015 році. Перемогла на виборах правоконсервативна партія «Право і справедливість». Пропорційна виборча система з розподілом мандатів за квотою Д'Ондта надала перевагу великим партійним структурам. Партія «Право і справедливість» отримала 51% мандатів, «Громадянська платформа – 33% [46, с. 37].

Таким чином в Республіці Польща протягом досліджуваного періоду застосовувалися різні моделі виборчої системи. Особливістю еволюції виборчої системи в Польщі стало застосування дискримінаційних виборчих квот відносно малих партій. Пропорційна виборча система, яка використовувалася на останніх чотирьох виборчих періодах з квотою Д'Ондта, сприяла витісненню з парламенту маловпливових партій, що, у свою чергу, призвело до штучного укрупнення основних політичних гравців і, як наслідок, до більш стабільного функціонування парламенту.

Отже, за роки незалежності виборчі системи в Україні та Польщі постійно змінювалися. Україна використовувала стару мажоритарну систему виборів до 1997 року, потім змішану. Перші вибори за пропорційною системою відбувалися тільки в 2006 році, потім в 2007 знову повернулася змішана система, в 2012 вибори пройшли за пропорційною системою, а в 2018 році, знову за мажоритарно-пропорційною системою. Законодавство, про парламентські виборчої системи, змінювалося часто безпосередньо перед новими виборами народних депутатів, звідси – причини та проблеми нестабільності виборчих процесів в Україні.

Еволюція парламентських виборчих систем в Республіці Польща відбувались більш динамічно, радикальніше. Пропорційна система на парламентських виборах в Польщі застосовується вже з 1991 року, виборчий бар'єр для партій – не менше 5 % з 2005 р., підрахунок голосів відбувається за методом Д'Ондта, який надає перевагу великим партіям. Фактично ще з кінця 90-рр. минулого століття в Польщі відбувся перехід до парламентсько-президентської форми державного правління, з відповідним політико-правовим акцентом на розвиток інститутів парламентаризму, в тому числі ефективних парламентських виборчих систем (Додаток Б).

Отже, становлення та еволюція виборчої системи України та Польщі залежали від тих подій, які відбувалися в цих державах, від тої влади, яка домінувала в країні, від того шляху, який країна проходить, та досвіду, який країна має або запозичує.

2.2. Специфіка парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща на сучасному етапі

Політичні події останніх років у Польщі й Україні (корупційні скандали, неможливість збереження коаліційної більшості, розпуски парламенту тощо) показують необхідність перегляду як конституційних принципів побудови політичної системи цих двох країн, так і змін у виборчому законодавстві. Наскільки адекватним, справедливим буде представництво виборців у парламенті, залежить легітимність політичних рішень, які приймаються цією

владою. Поляризація поглядів політичних гравців країни і їх представництво в парламенті можуть уповільнити або й унеможливити процеси законотворення.

Зясуємо деяку специфіку політичних інститутів та парламентських виборчих систем в політичних процесах Республіки Польщі та України на сучасному етапі. Законодавчу владу в обох країнах, які є унітарними, здійснюють парламенти. В Україні це Верховна Рада – однопалатний парламент, куди входить 450 народних депутатів, обраних на 4 роки, що працюють на професійній основі. Закони, прийняті Верховною Радою і підписані Головою Верховної Ради, направляються на підпис Президенту України [6].

В Республіці Польща структура парламенту принципово інша. Тут законодавчу владу здійснює Сейм – нижня палата (460 депутатів) та Сенат – верхня палата (100 сенаторів), які для вирішення особливо важливих питань можуть об'єднуватись, утворюючи Національні збори. Кожен законопроект, прийнятий Сеймом, направляється на підпис в Сенат [42; 49].

Прагнучи вдосконалити процес законотворення, Республіка Польща запровадила двопалатний парламент. Вибори до верхньої палати парламенту Польщі – Сейму проводяться за мажоритарною системою відносної більшості у багатомандатних виборчих округах. Вибори до нижньої палати парламенту – Сенату проводяться за пропорційною виборчою системою з голосуванням у 41 багатомандатному виборчому окрузі, в кожному з яких розподіляється від 7 до 19 мандатів [52].

Як зазначають політологи М. Михальченко та З. Самчук, немає ідеальних виборчих систем, які слугують панацеєю для всіх часів і народів. Кожна виборча система містить свої особливості, які проявляються перевагами за одних обставин і недоліками за інших [32, с. 268].

Критика виборчої системи в Польщі зосереджується навколо кількох проблем: досить часто обирають маловідомих кандидатів, які особисто відданні лідеру партії; загострення внутрішньопартійної боротьби за посаду

керівника партії; відсутність очікуваного зміцнення політичних партій (окрім SLD, жодна з партій нинішнього Сейму не була в ньому представлена 10 років тому); польський виборець також заздалегідь не знає, хто буде прем'єром міністром, і не може встановити відповідальність окремих партій, бо на практиці реалізується щось середнє з програм окремих учасників коаліції [52; 57].

Якщо порівняти виборче законодавство України з аналогічним законодавством постсоціалістичних країн, зокрема Польщі, які також застосовують пропорційну виборчу систему, то в Україні запроваджено найнижчий обмежувальний поріг. Можна відзначити, що в Україні намітилися певні тенденції до зміцнення політичних партій, змінюється ставлення громадян до політичних партій, зросло число виборців, які вважають, що в Україні серед наявних політичних партій і рухів є такі, яким можна довірити владу [51; 52].

Прийняття виключо пропорційної виборчої системи з закритими списками призведе до того, що виборці – не члени партії не матимуть можливості безпосередньо впливати на формування списків кандидатів від партії, цей процес може перетворитися на закриті партійні торги, коли місце у виборчому списку можна буде просто купити, що приведе до розквіту внутрішньопартійної корупції.

Вдосконалюючи виборче законодавство України доцільно запровадити відкриті партійні списки кандидатів та їх більшу конкурентоспроможність, що має зменшити ймовірність потрапляння до Верховної Ради «випадкових» депутатів. Досвід Польщі показує, що це не дає абсолютних гарантій, але принаймні це краще фільтрує претендентів, аніж особиста думка їх партійних лідерів.

Доцільно провести адміністративно територіальну реформу, аналогічну польській (зі збільшенням величини виборчих округів та гармонізацією чисельності депутатів, які обираються від кожного такого округу). Варто також застосовувати діючу в Польщі модель часткового державного

фінансування політичних партій відповідно до отриманого ними результату на парламентських виборах.

Враховуючи характерну для України поствиборчу дестабілізацію, спричинену звинуваченнями у фальсифікаціях і використанні адміністративного ресурсу, доцільно було б перейняти польський досвід формування лічильних комісій, який частково б забезпечив прозорість підрахунку голосів.

Парламентські вибори в Україні вказують на недоліки кожної з використаних виборчих систем. Застосування мажоритарної виборчої системи веде до фальсифікацій, часте застосування адмінресурсу. Пропорційна виборча система зменшує рівень фальсифікацій, проте має інші недоліки: у списках з'являються некомпетентні люди; вона гальмує появу малих і середніх партій; відбувається купівля місць у партійних списках тощо [50; 52].

Польська виборча система свідчить про більший рівень демократичності. Країна пройшла етап становлення та злагодженого функціонування політичної системи. В умовах роботи двопалатного парламенту Сенат доповнює представництво Сейму, регулює баланс інтересів між територіями та різними соціальними верствами населення.

Отже, підсумовуючи, відзначимо основні відмінності та спільні риси, специфіку парламентських виборчих систем України та Польщі на сучасному етапі.

1. Система виборів народних депутатів України ще не зовсім відповідає європейській практиці. У Республіці Польща вже давно застосовується пропорційна виборча системи з преференційним голосуванням.

2. Висування кандидатів на блоками сприяє проходженню в парламент маловпливових партій, які самостійно не могли б ввійти в склад парламенту. Висування кандидатів блоками на законодавчому рівні в Польщі обмежено.

3. В Україні існують проблеми з фінансуванням політичних партій. Українські закони про вибори, політичні партії не відповідають вимогам

польських законів, особливо в боротьбі проти корупції у фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній [43; 46; 50; 57].

Підготовка та процедура проведення парламентських виборів в Польщі суттєво відрзняється від української. Представляти інтереси кандидатів та проводити агітацію в Польщі мають право лише виборчі комітети, які можуть бути створені політичними партіями або коаліціями політичних партій, організаціями та виборцями. Тільки виборчий комітет може зареєструвати кандидатів і надати їм безкоштовний час на громадському телебаченні та радіо.

Політики в польському суспільстві зрозуміли, що їм не вигідно використовувати приховану виборчу агітацію, бо така діяльність може призвести до порушення проти них кримінальних справ, і вони можуть втратити підтримку виборців, що негативно вплине на їхній імідж, тому вони розділяють свою посадову діяльність від діяльності, пов'язаної із передвиборчою кампанією.

Політична реклама в польських містах напередодні виборів не засмічує міський простір, як це часто буває в Україні. Агітаційні намети й роздача друкованих матеріалів трапляються в значно менших масштабах [39].

Найсерйозніше порушення, з польського боку, – підкуп виборців. Під час виборчої кампанії розгляд порушень відбувається у формі експрес-судів, такий злочин може каратися тюремним ув'язненням.

Підсумовуючи специфіку парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща на сучасному етапі слід підкреслити, що вони мають як спільні, так і відмінні особливості. Спільним є те, що в обох країнах діє змішана мажиротарно-пропорційна виборча система, проте в Польщі основна частина депутатів обирається за пропорційною системою з відкритими списками, в Україні тільки половина депутатів парламенту обирається за пропорційною системою із закритими списками, інших 225 депутатів обрані за мажиротарною системою відносної більшості.

В Україні працює однопалатний парламент з чисельністю 450 депутатів, які обираються на п'ять років, прохідний барер – 5 %. В Польщі двопалатний парламент – 460 депутатів Сейму обирається за пропорційною системою з відкритими списками і 100 сенаторів обирається за мажоритарною системою відносної більшості на чотири роки. Прохідний барер: 3 % – для партій і 5 % для партійних блоків (Додаток А).

Отже, еволюція та специфіка парламентських виборчих систем України та Польщі продовжується, оскільки триває дискусія навколо доцільності та ефективності застосування пропорційної виборчої системи з відкритими регіональними списками, пропозиції щодо запровадження одномандатних виборчих округів, двопалатного парламенту, термінів повноважень парламентів, зниження чи підвищення виборчого бар'єру, тощо.

РОЗДІЛ 3

НАСЛІДКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ В ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

3.1. Наслідки функціонування парламентських виборчих систем в політичній системі України

В сучасній парламентській виборчій системі України крім мажоритарної, використовується змішана виборча система в тому числі пропорційна за закритими партійними списками. Внаслідок голосування до українського парламенту за партійний список виборці ніколи не знають точно, якого кандидата вони приведуть до влади. Специфікою нинішньої української виборчої системи є надзвичайно велика вага особистості, більшість виборців голосують не за саму партію, а за її лідера. Досить вагомою вадю системи виборів в Україні є також те, що немає жодного відокремлення між партіями та коаліціями. Певні держави світу, також і Республіка Польща, має для коаліцій суворіші вимоги, ніж для партій, тоді схожі угруповання повинні переходити більший відсоток, котрий часом перевищує бар'єр, встановлений для партій, вдвічі. Здебільшого політичні сили з невеликою підтримкою мають змогу об'єднуватися у групи людей, які хочуть до парламенту, і, зазвичай, якщо керівництво йде на компроміс – вони можуть потрапити туди. [23; 24].

Проблема полягає і в тому, що у діючому законі про вибори висунення кандидатів здійснюється лише за допомогою політичних партій, які не завжди виражають інтереси більшості населення країни, та й більшість населення України є позапартійним, і таким чином теж позбавляється можливості бути обраними.

Суттєвим недоліком діючої пропорційної виборчої системи є підвищення розриву між масами та представницьким органом влади – абсолютна більшість електорату не презентована в ньому своїм представником. Часто пропорційна система призводить до узурпації

парламенту урядовцями столиці, дискримінація через обмежену присутність територіальних громад у вищих законодавчих органах[2; 17].

Безумовно, запровадження пропорційної виборчої системи принесло деякі позитивні моменти. Громадяни обирають до вищого законодавчого органу різний контингент депутатів, представників від багатьох політичних сил і уподобань. Пропорційна система зумовлює спрощення процедури, коли формується коаліція, яку власне можуть створити лише ті фракції, в яких загальна кількість депутатів рівна або більша, ніж 226 місць, а не відокремлені депутати.

Згадана система дає можливість, після офіційного оголошення результатів виборів, обрати 450 депутатів. Питання щодо обрання представників від окремих округів зникають, вони могли стати перепорою для населення певного регіону щодо можливості мати свого депутата при владі. При складенні депутатом своїх повноважень, немає проблеми з проведенням довиборів на окрузі від якого він був обраний, його місце займе наступний у виборчому списку [29].

Не зважаючи на те, якою є система виборів, практично неможливим є врахування інтересів всіх виборців. Також важко оцінювати, коли дані інтереси більше ігноруються. В рамках мажоритарної виборчої системи пропадають голоси віддані за всіх інших кандидатів, крім переможця, а в рамках пропорційної залишаються непочутими голоси виборців за всі партії, окрім тих, що пройшли до парламенту, місця розподіляються між переможцями парламентських перегонів, і виходить, що проголосувавши за партію чи блок, що не подолав бар'єра, виборець віддав свій голос невідомо кому [8].

Варто також взяти до уваги, що виборча система не є єдиним показником ефективності роботи законодавчого органу. В Україні парламент успадкований ще з часів радянщини, і за сутністю він не зазнав, фактично, ніяких змін. В Європі, в тому числі в Польщі, більшість держав мають парламент з двома палатами. З метою прийняття зваженого рішення, друга

палата парламенту є справді необхідною. У склад верхньої палати мають можливість входити два представники кожної області, з них хтось міг би бути губернатором [17; 30].

Наслідки попередніх парламентських виборчих систем в Україні свідчать, що оптимальна і найефективніша на сьогоднішній день виборча система – пропорційна із відкритими регіональними списками.

Перші спроби переходу до цієї виборчої системи відбулися з липня 2019 року – ВРУ прийняла Виборчий кодекс України, де головним питанням була зміна виборчої системи [40].

Окрім цього, рекомендації щодо запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками є у висновках Венеціанської комісії, а також відображені у резолюціях ПАРЄ. Зокрема в резолюція ПАРЄ №1755 від 04.10.2010 року вважає, що реформа, пов'язана з виборами, має передбачати не лише ухвалення нового виборчого кодексу, але і впровадження нової виборчої системи; стверджує свою рекомендацію, яка стосується прийняття виборчої системи, що передбачає пропорційну систему та базується на списках відкритого типу і регіональних виборчих округах [48].

Коли було минуле скликання Верховної Ради України в 2019 році, депутати голосували за виборчу реформу прийнявши Виборчий кодекс, але на даний момент згідно з новими установами відбулись лише місцеві вибори 2020 року у більших містах, районах та областях.

Згідно пропорційній системі з відкритими списками, мали би відбутись наступні вибори до Верховної Ради. Проте, в грудні 2021 року, під виглядом захисту виборчих прав громадян, депутатська група “Партія “За майбутнє” запропонувала відтермінувати перехід до пропорційної виборчої системи до 2027 року. Навіть Голова фракції Слуга народу Д. Арахамія висловився про певність, що для даного законопроекту буде не менш, ніж триста голосів у Верховній Раді. Існує висока ймовірність скасування реформи про вибори, якщо врахувати заяву про те, змішану систему на разі підтримує більш, ніж 300 депутатів. Таке рішення відновлює дію скасованого Закону, в якому

Йдеться про вибори народних депутатів, який встановлював змішану виборчу систему, відтерміновує впровадження пропорційної виборчої системи з відкритими регіональними списками. Тому, на нашу думку, цей законопроект слід відхилити і відмовитись від спекулювання виборчою системою задля власної перемоги у політичній боротьбі.

У доповіді, яка стосується виборчих систем Національного інституту стратегічних досліджень, згадуються плюси пропорційної виборчої системи з відкритими списками: суспільна легітимація – підвищення довіри до виборів з боку електорату; голосування з преференціями – виборці голосують за кандидата зі списку партій і мають вплив на порядок розміщення кандидатів у списку [12].

27 масштабних регіональних округів передбачає пропорційна система типу відкритих списків партій. Партії висувують на всіх округах щонайменше п'ятьох кандидатів. Громадянин, крім того, що віддає голос за партію, може голосувати і за певну людину в даній партії, таким чином він формує персональний склад парламенту.

Більший розмір округів робить складнішим підкуплення виборців. Аби бути у Верховній Раді, потрібно завоювати прихильність виборців. Таким чином, потрібно справді працювати на округах і демонструвати свою ефективність, це буде каталізатором для політичної конкуренції і робить не вигідною торгівлю місцями у виборчих списках, бо так ніхто не буде мати можливості надавати гарантії щодо голосів виборців за певну особу. Партії матимуть інтерес у приверненні лідерів з регіону. Це дасть можливість новим обличчям та прагненням увійти в процес політики.

Пропорційна система з відкритими партійними списками значно збільшує можливість представництва. Тепер особа має можливість обирати не тільки партію, але також окремого представника, у партій є заохочення пропонувати популярних кандидатів (тих, хто добре працював для своїх громад на посаді у місцевих органах влади чи в неурядовому секторі), а не тих кандидатів, які заплатили лідерові партії своєю лояльністю чи грошима.

Дана система залишає підзвітність депутатів, яка притаманна мажоритарній системі. Електрорат так само має можливість дивитись за законодавчою та іншою діяльністю парламентарів, які були обрані від регіону. Виборці можуть формувати бачення щодо порядку денного, який дана людина буде підтримувати, якщо її оберуть. Це знижує заохочення для парламентаря віддавати голоси за закони популістів, щоб переобратися [13; 59].

Врешті-решт, відкриті списки дають заохочення партіям запрошувати політиків даної місцевості чи активістів, які популярні в конкретному регіоні. У свою чергу ці люди будуть зацікавлені в тому, щоб просувати не лише самих себе, але й свої партії. Така синергія знизить «плату за вхід» з місцевої до національної політики та створить конкуренцію всередині партій. Внутрішньопартійна конкуренція вимагає сильнішої основи для партії – ідейної, а не особистісної, оскільки за наявності внутрішньопартійної конкуренції лідер партії може бути змінений. Вона також підвищить інституційну якість та стійкість партій [59].

Україна вже почала експериментувати з модифікованою системою з відкритими списками. Коли є вибори до місцевих рад, партії повинні подавати не більш, ніж одного кандидата на виборчі округи. Така система може нагадувати британську, яку вважають випадком пропорційної системи з відкритими списками – з тільки одним кандидатом у списку партій в кожному з регіонів.

Самовисуванців не має бути, всі особи будуть висуватися від партій. Кожна партія повинна буде укласти один національний список кандидатів і 27 регіональних списків, у кожному з яких буде не менш, ніж 5 осіб. Регіони визначені в законопроекті, і значна частина з них співпадає з областями адміністрацій. Окремого кандидата буде можливість внести тільки до одного списку регіонів. Що також важливо зазначити – список повинен мати не менш, ніж два кандидати одної статі, щоб був кращий гендерний баланс.

Виборець має написати в бюлетні два числа – номер партії, яку він хоче обрати, і номер кандидата зі списку даної партії, якому він хоче надати

перевагу. У разі не вказання виборцем номеру кандидата, його голос враховується партії загалом. У разі, коли виборець пише тільки номер кандидата, бюлетень можна вважати недійсним. Партія має можливість бути у парламенті, коли вона має не менш, ніж 4% голосів у межах країни [12; 13].

Нова виборча система спрямована на забезпечення обрання повного конституційного складу парламенту, створення передумов для оновлення політичних еліт та представництва в парламенті нових партій, зменшення впливу підкупу виборців, зловживання адміністративним ресурсом та порушень виборчого законодавства на результати народного волевиявлення, розбудову партійної системи та інституціоналізацію політичних партій, посилення політичної відповідальності партій за власну діяльність у парламенті, формування стабільної парламентської коаліції та відповідального й підзвітного уряду України, зменшення видатків Державного бюджету України на підготовку та проведення виборів, забезпечення принципу рівності виборчого права, у тому числі й для внутрішньо переміщених осіб та трудових мігрантів [40].

Таким чином, поступово парламентська виборча система в Україні наближається до європейської, використовуючи частково польський досвід.

У деяких досліджах, що стосуються виборчих систем, пропорційна система з відкритими списками аналізується здебільшого як альтернативний варіант чинній змішаній виборчій системі. Звичайно, така система також не без своїх вад. Українські політологи не радять розглядати дану виборчу систему як рішення для нагальних потреб, замість цього варто зосередитись на виборі системи, найбільш оптимальні для певних часів і умов. Беззаперечно, виборча система прямо залежить від соціально-політичних умов, а не прийнятих в конкретній країні правових норм. Вчені рекомендують підлаштувати вже наявний досвід іноземних країн до політичних реалій України [13; 32; 59].

Дана адаптація може здійснюватися способом застосування такого різновиду пропорційної системи, як система єдиного голосу, що передається.

За такої системи виборці мають більшу свободу вибору. За умов обрання кандидата не беремо до уваги їх партійну належність, оскільки виборець може вказати кілька преференцій до більш, ніж єдиного кандидата і не обмежується списком кандидатів від конкретної партії. В такому випадку зберігається позитивна риса, яка притаманна мажоритарній системі – голосування має стосунок до особи, а не до партії [35; 59].

Таким чином, збільшується вплив виборців на виборчий процес, представлення їх інтересів на загальнонаціональному рівні. Із збереженням позитивних характеристик мажоритарної системи, голоси не пропадають, якщо кандидат не отримав прохідного місця, або отримав надлишок за встановленою квотою. Як і змішана система, вона поєднує характеристики обох систем. Проте, на відміну від змішаної, система переданого голосу виключає недоліки, які перешкоджали представленню інтересів значної частини виборців.

Дискусії щодо доречності даного типу виборчої системи можна завершити висновком Венеціанської комісії, яка говорить, що немає ніяких підстав, щоб зробити конкретний вибір на користь будь-якої конкретної виборчої системи. Всі мають свої переваги і свої недоліки, які змінюються залежно від того, які функції, що їх робить виборча система, є предметом для розгляду. Ні одна система виборів не буде найкращою чи найгіршою, або хоча б хорошою або поганою. Щоб оцінити її якість, потрібно впевнено знати, що від неї очікується – що в першу чергу очікується, – оцінюючи те, яким чином вона виконує свої різні, часом суперечливі функції, а саме функції виборчої системи в контексті демократичної політичної системи [16, с. 474].

Отже, вибір оптимальної виборчої системи для України залишається дискусійним. Україна вже має певний досвід у застосуванні мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем на виборах народних депутатів. Сьогодні виникає потреба у запровадженні довготривалої виборчої системи, яка не буде скасована чи змінена перед наступними парламентськими виборами.

При обґрунтуванні доцільності конкретної виборчої системи за основу береться як наявний досвід України, так і досвід зарубіжних держав.

Враховуючи переваги та недоліки кожної з застосованих в Україні виборчих систем, не можна однозначно рекомендувати впровадження тої чи іншої системи. Компромісним рішенням є пропорційна система передаваного голосу, вона до певної міри поєднує позитивні риси як мажоритарної, так і пропорційної виборчих систем. При використанні даної виборчої системи посилюється персоніфікація голосування, громадяни не обмежені вибором конкретної партії. Таку систему варто було б запровадити на виборах народних депутатів в Україні, оскільки вона найбільше виражає волевиявлення виборців та відповідає загальноприйнятим демократичним стандартам виборів. Слід також доопрацювати виборче законодавство, сформувати Єдиний реєстр виборців України.

3.2. Наслідки функціонування парламентських виборчих систем в політичній системі Республіки Польща

Результати запровадження пропорційного виборчого законодавства Республіки Польщі є неоднозначними. З одного боку, трапляється почергова поляризація і зміцнення політичних сил, що збільшує сталість коаліцій уряду і знижує турбулентність політичного середовища, з іншого боку, є доволі багато критичних зауважень та пропозицій щодо модифікації пропорційної системи [5].

Система державної влади в сучасній Польщі реалізовується на базі поділу на законодавчу, виконавчу та судову, які функціонують за принципом конституційного розподілу влади.

Інститут польського парламентаризму передбачає, що є дві палати – Сейм та Сенат. Звісно, що Сейм та Сенат є двома окремими державними органами. До юрисдикції Сейму належить, насамперед, прийняття законів, державного бюджету та право участі у формуванні уряду, який підконтрольний йому. Кількісний склад Сейму – 460 депутатів, які обираються

на пропорційній основі терміном на 4 роки. Відповідно до Конституції Польщі, Сейм та Сенат представляють законодавчу владу держави [26].

Польський Сейм має пріоритетне право законодавчої ініціативи: утверджує закони більшістю голосів за присутності не менше, ніж половини загальної кількості депутатів (ст. 120); на основі парламентської більшості затверджує склад та виносить вотум довіри Уряду (за поданням Президента); об'єднуючись із Сенатом у Національні Збори, має право представляти Президента перед Державним Трибуналом; контролює діяльність Уряду (має право висловити вотум недовіри Уряду або окремим міністрам); приймає та контролює виконання державного бюджету (з участю Сенату); призначає керівників центральних органів державної адміністрації [26].

Вибори до Сейму в Польщі регулює закон, в якому йдеться про вибори до Сейму Республіки Польща і Сенату Республіки Польща. Сейм обирають прямим рівним загальним таємним голосуванням у багатомандатних округах за пропорційним принципом із преференційним голосуванням, виборець (за бажанням) може вказати на кандидата, який при подоланні партією виборчого бар'єра одержує першочергове право на мандат.

Балотуватися до Сейму мають право представники організацій національних меншин і громадяни. Якщо ніхто з суб'єктів не набрав необхідної кількості голосів для проходження бар'єра (або набрав лише один список), то поріг зменшується до 3% і 5% відповідно.

У польському законодавстві при розподілі депутатських мандатів використовується метод дільників Д'Хондта, який вигідний великим виборчим суб'єктам. До 2001 року застосовувався метод Сент-Лаге за яким у вигіднішому становищі при розподілі мандатів були середні та малі партії.

До Сейму Польщі список виборців мають можливість подавати національні меншини, у разі, коли вони творять комітет виборців.

Цікавою є норма закону, що особа, яка умисно редагує результат соціологічного опитування, яке може вплинути на суспільну думку, може бути оштрафована (розмір штрафу від 500 тис. до 1000 тис. злотих) [2; 11].

У Сенаті, який складає 100 місць, більшість отримали представники опозиції і безпартійні кандидати. У PiS в Сенаті 48 крісел (у попередньому скликанні було 61). «Громадянська коаліція» має 43, «Польська селянська партія» – 3, «Союз демократичних лівих сил» – 2. Ще троє сенаторів є незалежними кандидатами, наближеними до «Громадянської платформи», одна незалежна кандидатка, яка перемогла, є союзницею Pi [39].

Останні вибори в Польщі засвідчили, що соціально орієнтована політика, адресована полякам із відносно невисоким рівнем доходу, жителям сіл і невеликих міст, дає свої результати і поступово знаходить прихильників і у великих містах.

З іншого боку, не можна однозначно сказати, що для PiS усе пройшло без проблем. У виборах до верхньої палати польського парламенту перемогла опозиція. Відтак, на відміну від попереднього складу Сенату, де беззаперечно більшість мали соратники Качинського, у новому складі їх буде меншість. Опозиційні сили під час виборчої кампанії до Сенату домовилися щодо спільних кандидатів на всіх округах і ця тактика дала позитивний результат: сумарно опозиційних кандидатів у верхній палаті буде 52, а представників PiS – 48. Проте Сенат не зможе заблокувати законів, які прийматиме Сейм, підконтрольний PiS. Максимум, що може зробити опозиція в Сенаті, це дещо пригальмувати ухвалення законів шляхом внесення своїх поправок, які потім повинен розглянути Сейм. PiS й надалі намагатиметься зберігати прихильність населення соціалкою.

До Сейму з понад 6,7% голосів підтримки потрапили також націоналісти і прихильники політики Путіна з угруповання "Конфедерація", вони мають найменш чисельне представництво у Сеймі – 11 депутатів. Швидше за все, у наступні чотири роки опозиційні сили в Сеймі будуть статистами, які спостерігатимуть як однопартійна правляча більшість ухвалює закони [13].

Від кожного округу в Польщі обирають від семи до двадцяти депутатів. У всіх округах партії висувують окремі партійні списки. Кожна партія має можливість висунути в два рази більше кандидатів. Наприклад, якщо від

округу обирається двадцять депутатів, то в партійному списку в цьому окрузі може бути максимум сорок кандидатів.

Порядок кандидатів у списку визначає партія, але виборець голосує за конкретного кандидата зі списку. Щоб потрапити до парламенту, партія повинна набрати не менше 5% голосів виборців, блок партій – не менше 8%. Депутатами від партії стають кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів у кожному окремому списку, якщо, наприклад певній партії в окрузі перепало п'ять депутатських мандатів, то депутатами партії від округу стають п'ять кандидатів із найбільшою кількістю набраних голосів.

Дослідження показують, що якщо високий колективний результат партії, тоді відповідно збільшуються шанси у її кандидатів, які є на позиціях нижчих у списку, можливість отримати депутатський мандат. Тобто, якщо претендент хоче стати депутатом від великої партії, то в нього є шанс, навіть якщо партія поставила його на нижче місце в списку, якщо ж він хоче стати депутатом від малої партії, то або він проситься на перше місце в списку, або бере участь у виборах зі спортивного інтересу, без шансів на персональний успіх.

Політична система Польщі склалася в результаті серії реформ, які почались в кінці 1980-х років. Правки до Конституції, прийняті ще у грудні 1989 року, фактично змінили характер основ суспільного устрою країни, визнали і надали рівний захист різним формам власності, ввели принцип політичного плюралізму.

Важливими етапами конституційного процесу стало прийняття у жовтні 1992 року конституційного закону про взаємовідносини між законодавчою і виконавчою владами та місцевим самоврядуванням, який отримав назву Малої Конституції, та Конституції 1997 року. Масштабність завдань, які необхідно було вирішити в процесі політичної модернізації країни, а також зростаюча фрагментаризація парламенту зумовили на початку 90-х років посилення інституту президента. Система „раціоналізованого парламентаризму” в

умовах неструктурованості парламенту призвела до домінування президента у владі.

Конституція Республіки Польща розприділяє права кожної з гілок влади, визначає відносини між парламентом, урядом та президентом, має механізми, які роблять їх співпрацю ефективною. Тільки нижня палата має право здійснювати політичний та юридичний контроль за діяльністю уряду, який підзвітний Сейму і складає повноваження перед новообраним парламентом. Сейм має можливість також піднімати проблему довіри Раді міністрів, як результат – вона може піти у відставку.

Парламентська коаліція Конституцією Польщі не передбачена, тому наявність чи відсутність формальної більшості в Сеймі не стосується роботи уряду.

Пропорційна виборча система і високий виборчий бар'єр стимулюють структурування Сейму, що зменшує імовірність появи політичної кризи. Незважаючи на те, що обставини розпуску парламенту залежать від дієздатності Сейму, право на розпуск зміцнює позицію президента [26].

Таким чином, можна стверджувати, що здійснення переходу до демократії в Польщі значною мірою зумовлене вибором форми державного правління, дієвим функціонуванням всіх гілок влади, постійним вдосконаленням парламентської виборчої системи. Новим вимогам соціально-економічних, політичних та культурних змін в процесі демократизації відповідали інституційні перетворення.

Досвід Республіки Польща у контексті взаємодії президента, парламенту та уряду, розв'язання урядових та парламентських криз, також, шляхом проведення дострокових виборів, показує точність поділу повноважень гілок влади, ефективність реалізації на практиці важелів стримувань і противаг Конституції, а це є доволі значимим для країн, які є на етапі утворення демократичної державності, становлення нових політичних і соціальних інститутів, у тому числі і для сьогоденної України.

Наслідки парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща свідчать, що законодавство виборів не зазнає змін. У випадку України, щоб провести чесні, демократичні вибори за справедливими правилами, перш за все необхідно відмовитись від старої традиції очікувати на наступні вибори для внесення термінових змін до Виборчого кодексу. Своєчасність змін до виборчого законодавства з урахуванням міжнародних стандартів забезпечить правильне розуміння всіма суб'єктами виборчого процесу норм Виборчого кодексу. Це буде сприяти хорошій реалізації положень виборного законодавства та буде запобігати спробам його порушити.

Польський досвід реформування парламентських виборчих систем може бути корисним для України. Як свідчать останні події, війна України з московським аресором, політика польської держави щодо нашої країни не змінилася, в українсько-польських взаєменах спостерігаються дружні, взаємовигідні сусідські відносини. Сьогодні Республіка Польща стала надійним другом, союзником, помічником в боротьбі проти московських рашистів.

ВИСНОВКИ

Останні вибори до парламенту України в 2019 р. вкотре показали недоліки змішаної виборчої системи та гостру необхідність реформування виборчого законодавства. Успішність вирішення проблеми становлення нової парламентської виборчої системи багато в чому залежатиме від аналізу власного досвіду та використання досвіду провідних європейських держав, зокрема Республіки Польща.

У бакалаврській роботі розглянуто актуальне завдання, що полягає в аналізі парламентських виборчих систем України та Республіки Польща в контексті євроінтеграційних процесів, зроблено порівняльний аналіз їх функціонування, що може слугувати певною основою для пошуку ефективної виборчої системи.

Отримані в процесі дослідження результати, підтверджують гіпотезу дослідження, його актуальність, свідчать про досягнення поставленої мети та виконання поставлених завдань, дають підстави для формування таких висновків та рекомендацій:

1. На основі аналізу наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених з'ясовано, що в сучасній політлогічній науці проблему становлення та реформування парламентської виборчої системи України та Польщі в певній мірі розкрито та досліджено. Більшість науковців досліджують теоретичні та практичні аспекти виборчих систем, аналізують основні підходи до концептуалізації, описують їх різновиди. Проте, ґрунтовних, комплексних, монографічних робіт щодо еволюції та порівняльного аналізу парламентських виборчих систем в Україні та Республіці Польща є небагато.

2. Проаналізовано сучасні виборчі системи. Зокрема, поняття «вибори» розглядається як державно управлінський процес, здійснюваний у межах чіткого правового регулювання. «Вибори» – процес, у результаті якого певна сукупність людей, організована в політичні об'єднання (партії) через голосування формує державний орган або виборну посаду. Розкрито значення поняття «виборча система» – метод визначення результатів виборів.

Перераховано та визначено різні типи виборчих систем. Мажоритарна виборча система – перемагає той кандидат чи кандидати, які отримали встановлену законом більшість голосів виборців. Пропорційна виборча система – виборча система, відповідно до якої депутатські мандати розподіляються між списками кандидатів пропорційно до кількості голосів, які отримав кожний з цих списків. Змішана виборча система – виборча система, що є комбінацією мажоритарної та пропорційної виборчих систем. Наведені в роботі переваги та недоліки цих виборчих систем.

3. Проаналізовано досвід та особливості парламентських виборчих систем, які застосовуються в європейських країнах, зокрема в Україні та Республіці Польща. Описано еволюцію та специфіку парламентських виборчих систем в політичних системах України та Польщі, оцінено позитивні та негативні сторони цього процесу. Поетапно, починаючи з кінця 80-х рр минулого століття, розкрито застосування різних виборчих систем в Україні та Польщі. Зроблено висновок, що від влади в країні, від шляху, який країна проходить, і від того досвіду який має або запозичує, залежить який тип виборчої системи використовується на виборах.

4. В роботі описано наслідки парламентських виборчих систем в політичній системі України та Республіки Польща. З'ясовано, що безперервний процес реформування виборчого законодавства негативно впливає на практику його реалізації. Найбільш дієвим є стабільне законодавство, те законодавство, яке адекватно відображає суспільні потреби та забезпечує ефективні механізми їх правового регулювання.

З досвіду проведення виборів за системою змішаною в Україні, ми бачимо, що дана система здебільшого сприяє партіям при владі, які через зловживання адміністративним ресурсом в одномандатних округах мають можливість отримувати більше місць в парламенті, ніж мали б, якщо б вони велись лише за пропорційною системою з можливістю голосувати в тільки одному окрузі за закриті партійні списки.

Тому, першим пріоритетом виборної реформи в Україні на даний момент є реформація виборчої системи через заміну існуючої виборної системи на повну систему пропорційного представництва з відкритими списками, як рекомендувала Венеціанська комісія та Парламентська асамблея Ради Європи.

В результаті дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення парламентської виборчої системи, а саме:

- перехід до пропорційної системи з відкритими списками, відкритість фінансування політичних партій, доступ громадян до виборчого процесу, впровадження механізму реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, об'єктивність та прозорість інформації під час виборчого процесу;

- важливим є проведення адміністративно-територіальної реформи, яка аналогічна польській (зі збільшенням величини виборчих округів та гармонізацію чисельності депутатів, які обираються від кожного такого округу);

- творчо використати діючу в Польщі модель часткового державного фінансування політичних партій відповідно до отриманого ними результатів на парламентських виборах;

- з огляду на характерну для України поствиборчу дестабілізацію, спричинену звинуваченнями у фальсифікаціях і використанні адміністративного ресурсу, доцільно було б перейняти польський досвід формування лічильних комісій, який частково б забезпечив прозорість підрахунку голосів.

Порівняльний аналіз парламентських виборчих систем України і Польщі дає можливість виділити головні відмінні та спільні риси виборчих систем цих країн.

1. Система виборів народних депутатів не відповідають європейській практиці, що не можна сказати про Республіку Польщу. У Польщі запроваджена пропорційна виборча система з преференційним голосуванням.

2. Висування кандидатів на виборах блоками робить сприятливі умови, щоб зберегти нестабільність партійної системи України, проходження до представницьких органів партій, які мають мало впливу і не мали б жодного шансу на самостійне представництво у складі місцевих рад та парламенту.

3. Позитивний досвід Польщі міг би сприяти вирішенню проблем з фінансуванням політичних партій в Україні. Адже закони про вибори і Закон «Про політичні партії в Україні» не відповідають положенням Правил проти корупції у фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній.

4. Варто враховувати і те, що наслідки впровадження пропорційного виборчого законодавства у Республіці Польща є неоднозначні, суперечливі. З одного боку, відбувається поступова поляризація та укрупнення політичних сил, що підвищує сталість урядових коаліцій і знижує турбулентність політичного середовища, з іншого боку, є чимало критичних зауважень та пропозицій щодо модифікації пропорційної системи системи виборів і в Республіці Польща. .

Отже, враховуючи переваги та недоліки кожної з застосованих в Україні та Польщі парламентських виборчих систем, неможна однозначно рекомендувати впровадження мажоритарної чи пропорційної системи. Не вирішує проблем і залишення змішаної системи. Тому компромісним рішенням, на наш погляд, є пропорційна система з відкритими списками з правом передаваного голосу, яка включає позитивні риси як мажоритарної, так і пропорційної виборчих систем. Крім того, посилюється персоніфікація голосування, оскільки виборці не обмежені конкретною партією. З огляду на це, саме цю систему слід запровадити на виборах народних депутатів, оскільки вона найточніше виражає дійсне волевиявлення виборців та відповідає загальноприйнятим демократичним стандартам виборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Г. С. Еволюція виборчої системи Республіки Польща. Політологічні записки. 2011. Вип. 3. С. 32–35.
2. Аналіз стану парламентського виборчого законодавства України: напрямки та шляхи його удосконалення згідно з рекомендаціями місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії): веб-сайт. URL: ips.ligazakon.net/docum.
3. Антошевський А. Перехід до демократії: аналіз випадку Польщі. Трансформація в Польщі і в Україні. Вибрані аспекти. Вроцлав, 2010. С. 373–385.
4. Баймуратов М. Парламентська виборча система : оптимальний вибір для України. Вісник Центральної виборчої комісії. 2009. Вип. № 2–3. С. 29–34.
5. Бакалець К. Трансформація партійної системи Республіки Польща на сучасному етапі. Дух і літера. 2012. Вип. 23. С. 152–174.
6. Балашова О.В. Еволюція партійних систем України та Республіки Польща (1989–2019 роки). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – «Політологія». – Національний університет «Острозька академія»; Національний університет «Львівська політехніка». – Острог, Львів, 2021. 262 с.
7. Батура С. Політико-правові особливості становлення виборчої системи в Україні. Віче. 2012. Вип. 22. С. 11-13.
8. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні. Вісн. Центр. виборчої комісії. 2005. Вип. 1. С. 42–49.
9. Бондарчук В. Виборча реформа в Україні та її вплив на політичний розвиток. Дослідження Європарламенту: веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/uk/viborcha-reforma-v-ukrayini-ta-yiyivplin-na-politichnij-rozvitok-doslidzhennya-yevroparlamentu/>.

10. Бучковський Є. Вибори Сенату Республіки Польща: проблеми реформування. Вибори та демократія. 2006. Вип. 4 (10). С. 63–69.
11. Вибори до Сейму та Сенату Республіки Польща <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/https://wybory.gov.pl/index/?language=pl&tab=wybory&accessibility=off>
12. Вибірчі системи для парламентських, президентських і місцевих виборів в країнах ЄС. Лабораторія законодавчих ініціатив. Вибори в Європейському Союзі / За ред. Ковриженка Д.С.; К., 2006. – 156 с. інтернет представництво: URL:https://parlament.org.ua/docs/files/8/1150892468_ans.pdf.
13. Відкриті списки, прошу пана! Тирон О, Бойко Н. Моніторингово-аналітична група «цифра» Cifra Group 03.09.2018 <http://cifragroup.org/?p=2890>
14. Гулай В. Український контекст виборчих компаній у Польщі 2019 року до Європейського парламенту та Сейму й Сенату. Україна - Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Вип 12. С. 88-100.
15. Дюверже М. Политические партии. Академический проект. 2007. С. 543-544.
16. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю.Ключковського. – Вид. 2-е, випр. і доповн. – К., 2009. – 500 с.
17. Жданов І. Яка виборча система необхідна Україні. Дзеркало тижня. 2007. С. 1–7.
18. Задорожний І. Еволюція партійної системи Польщі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету «Говерла». 2009. С. 92–98.
19. Закон України «Про вибори народних депутатів України» (24 вересня 1997 р.). Київ: Парламентське видавництво. 1997. С. 26-27.

20. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про вибори народних депутатів України” від 1.06.2007 р: веб-сайт. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>.

21. Закон України «Про вибори народних депутатів України» (із змінами і доповненнями станом на вересень 2012 року). К.: Алерта. 2012. С. 159-160.

22. Зеленько Г. Виборча система як інструмент формування громадянського суспільства у постсоціалістичних суспільствах. Київ. 2006. С. 125–132.

23. Зінчук М.І. Компаративний аналіз сучасних виборчих систем з відкритими списками. Державно-управлінські студії. Івано-Франківськ. 2019. С.15-21.

24. Ключковський Ю. Виборчі системи та українське виборче законодавство. Київ: Національний університет «Києво Могилянська академія». 2011. С. 75-76.

25. Ковальчук О. Б. Засади виборчого процесу в Україні: конституційно-правовий аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. Вип. 825. С. 85 - 89.

26. Конституція Польської Республіки от 2 апреля 1997 г: веб-сайт. URL:<http://www.uznal.org/constitution.php?text>

27. Кукуруз О. Парламентська більшість та опозиція в Сеймі Республіки Польща. Політичний менеджмент. 2008. С. 79 – 89.

28. Лопата М. Політичні преференції на виборах до сейму в Малопольському і Підкарпатському воєводствах у порівнянні. Гуманітарні візії. 2017. Вип 3(2). С. 35- 42.

29. Магера А. У полі зору - виборче законодавство: обговорення, рекомендації, висновки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2013. Вип. 3 (27). С. 16- 23.

30. Майданник О. О. Перспективи розвитку виборчої системи України. Порівняльно - аналітичне право. 2018. Вип. 3. С. 74 - 78.

31. Мельник І. Відкриті партійні списки як у Польщі: веб-сайт. URL:<https://zbruc.eu/node/25393>.

32. Михальченко М. Самчук З. Виборчі системи: зарубіжний досвід. Порівняльний аналіз виборчих систем. ІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. Наукові записки. 2010. Вип. 50. С. 267-286.

33. Моторнюк Т. Виборчі технології в електоральній кампанії 2011 р. у Польщі: феномен Палікота. 2012. Вип. 2. С. 95–99.

34. Новиков О. В. Пропорційна система відкритих списків в Україні – перспектива чи реальність?: веб-сайт. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15090>.

35. Остапець Ю. Еволюція партійної системи України в умовах трансформації соціальних і політичних структур. Ужгород: Центр інформаційно-видавничої діяльності ЗППО. 2016. С. 249-250.

36. Остапець Ю, Гайданка Є, Ключкович А, Марадик Н. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України. Ужгород. Центр інформаційно-видавничої діяльності ЗППО. 2014. с. 256.

37. Панкевич О. Проблеми вдосконалення виборчої системи в контексті досвіду країн - членів Європейського Союзу. Вибори та демократія. 2009. Вип. 1. С. 5-12

38. Позачергові вибори народних депутатів України 2019: веб-сайт. URL: www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp001.html.

39. Правляча партія Польщі отримала монобільшість у парламенті. Катерина Чурилова, ZAXID.NET, 15 жовтня 2019. Правляча партія Польщі https://zaxid.net/u_polshhi_oprilyudnili_rezultati_parlamentskih_viboriv_n149100

40. Прийнято Виборчий кодекс України. Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України: веб-сайт. URL: <http://yur-gazeta.com/golovna/priinyatoviborchiy-kodeks-ukrayini.html>.

41. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами наук. конф. «Політичні партії і вибори: українські та світові

практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа, м. Львів, 21 жовт. 2017 р.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2018. Вип. 2. С. 299-300.

42. Польша: державний устрій:

URL:<http://svit.ukrinform.ua/Poland/poland.php?menu=state>

43. Поліщук І. Електоральний процес в Україні і Польщі в посткомуністичний період: політико-культурний аспект. 2012. Вип. 2. С. 178–190.

44. Райковський Б. С. Вибори та виборчі системи в контексті трансформаційного розвитку українського суспільства. Миколаїв. 2008 -18 с.

45. Райковський Б. Сучасні моделі виборчих систем : проблеми теорії і практики. Вісник Центральної виборчої комісії. 2009. Вип. 1. С. 44-52.

46. Рибачок С. Л. Еволюція виборчої системи Республіки Польша: причини та наслідки. S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe Електронний науково-практичний журнал Випуск 3. Одеса. 2017 , С. 35-38.

47. Рибачук М. Аналіз концепцій сучасних моделей виборчих систем. Політичний менеджмент. 2009. Вип. 3. С. 45–54.

48. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи "Функціонування демократичних інституцій в Україні" Ухвалена у Страсбурзі 4 жовтня 2010 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a19

49. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: Монографія. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2007, 391 с.

50. Савчук В. О., Гаврилюк В. Б., Виборчі системи Республіки Польша та України: практика, перспективи Польщі в українське законодавство. Українсько грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно правові дослідження», 2009, № 2 с. 96 – 101

51. Смолінська Д. В. Еволюція виборчого законодавства в Україні. Київський національний торговельно-економічний університет : веб-сайт. URL: sworld.education/konfer36/595.pdf.

52. Срібна Т. В Тенденції розвитку демократичної трансформації політичних режимів України і Республіки Польщі у порівняльному аналізі. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право № 4(16) (2012) С.7-11.

53. Ставнійчук М. І. Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики. Київ: Факт. 2001. С. 155-156.

54. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 428 с.

55. Управління в ЄС та політика Європейської інтеграції. Мультимедійний підручник <https://eugov.chmnu.edu.ua/miltymediinyi-posibnyk/>

56. Федорів Х. Еволюція виборчої системи України та Республіки Польщі на прикладі виборів до парламенту. Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2013. Вип. 6-7. С. 213-216.

57. Харченко Л. В. Виборча система Республіки Польща: досвід для України. Стратегічні пріоритети. 2007. Вип. 3 (4). С. 35 – 40.

58. Черінько І. Виборча система України: від мажиротарної до пропорціональної. Наукові записки. Вип 36, с.152-161

59. Чому Україна терміново потребує реформи виборчої системи. VoxUkraine Державне управління 20 Травня 2019 <https://voxukraine.org/vid-imeni-narodu-chomu-ukrayina-terminovo-potrebuye-reformi-vivorchoyi-sistemi/>

60. Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів. 2010. С. 461-462.

61. Юрійчук Є. Інтеграційні процеси в Україні та Європі: трансформація виборчих систем. Луцьк. 2008. Вип. 3. С. 304–309.

62. Goffman B. N. Electoral laws and their political consequences. New-York: Angora Publishing. 2003. P. 351-352.

63. Ordynaja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <http://www.sejm.pl./prawo/nowaord/kon11.htm>

64. Przystawa J. Dlaczego konieczna jest reforma systemu wyborczego? URL: <http://www.prawica.net/node/7473>

65. Sielski J. Ewolucja polskiego systemu partyjnego. Partie i ugrupowania parlamentarne III Rzeczypospolitej. Toruń: Dom Wydawniczy DUET. 2006. S. 11–23.

66. Chmaj M., Skrzydło W. System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa: Wolters Kluwer. 2015. P. 195-196.

ДОДАТКИ

Додаток А. Порівняльний аналіз парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща

Таблиця А.1

Особливості та відмінності парламентських виборчих систем України та Республіки Польща

	Україна	Республіка Польща
Виборча система	Змішана (мажоритарно-пропорційна)	Змішана (мажоритарно-пропорційна)
Структура парламенту	Однопалатний парламент	Двопалатний парламент
Склад	450 депутатів	Нижня палата - 460 депутатів Верхня палата – 100 депутатів
Строк	5 років	4 роки
Порядок обрання	225 депутатів за мажоритарною системою відносної більшості, 225 депутатів за пропорційною системою з закритими списками	нижня палата – 460 депутатів обраних за пропорційною системою з відкритими списками верхня палата – 100 депутатів обраних за мажоритарною системою відносної більшості
Прохідний бар'єр	5%	3 % для партій, 5% для партійних блоків

Додаток Б. Еволюція парламентських виборчих систем в політичних системах України та Республіки Польща

Таблиця Б.1

Зміни в парламентських виборчих системах України та Республіки Польща

Україна			Республіка Польща		
Рік	Виборча система	Виборча формула	Рік	Виборча система	Виборча формула
1990	мажоритарна	одномандатні округи, вибори в два тури	1989	«куріальна»	за квотами політичних організацій
1994	мажоритарна	за абсолютною більшістю, в один тур	1991	пропорційна	за методом Д'Ондта
1998	змішана	225 за пропорційною, 225 за змішаною	1993	пропорційна	за методом Д'Ондта
2006	пропорційна	прохідний бар'єр - 3% ; голосування по загальнодержавному виборчому округу; “жорсткі” списки політичних партій (блоків)	1997	пропорційна	за методом Д'Ондта
2012	змішана	225 пропорційна, 225 змішана	2001	пропорційна	за методом Сент-Легю
2019	змішана	225 пропорційна, 225 змішана	2005 - 2019	пропорційна	за методом Д'Ондта